

1930'larda ANKARA

Avusturya Büyükelçisi'nin Gözüyle

Norbert Von Bischoff

İstanbul, Aralık 2015

Tarihçi
Kitabevi

Tarihçi Kitabevi Yayınları • 88

Genel Yayın Yönetmeni

Necip Azakoğlu

Derleyen

Necip Azakoğlu

Çeviriye katkıda bulunan

Güven Gökten Uçer

Kapak ve sayfa tasarımı

Çađlar Yalçın

Birinci baskı: Aralık 2015, İstanbul

Boyutlar: 13,5 x 21 cm

Sayfa sayısı: 224

ISBN: 978-605-4534-81-4

Baskı ve cilt

Pasifik Ofset Ltd. Şti.

Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1

Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2

34310 Haramidere/İstanbul

Sertifika no: 12027

© Yayın hakları Tarihçi Kitabevi'ne aittir.

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kıs-
men veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

“Trotz Recherche war es nicht in allen Faellen möglich, die Inhaber von
Urheberrechten ausfindig zu machen. Sollten noch
Rechtsansprüche bestehen, so bitten wir die Inhaber der Rechte, ihre
Rechtsansprüche dem Verlag mitzuteilen.”

Moda Caddesi No: 104/A Moda/Kadıköy-İSTANBUL

Tel: 0216 418 68 86

GSM: 0530 370 74 11

www.tarihcikitavebi.com

info@tarihcikitavebi.com

1930'larda ANKARA

Avusturya Büyükelçisi'nin Gözüyle

Norbert Von Bischoff

1930-1932 Yıllarında Avusturya Büyükelçiliği Müsteşarı

1933 Yılında Avusturya Büyükelçisi

Derleyen

Necip Azakoğlu

İstanbul, Aralık 2015

Tarıhçi
Kitabeviş

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9

BİRİNCİ BÖLÜM GEÇMİŞE DAİR

ANADOLU'NUN TARİHİ 13

TÜRKLERİN YAŞANTISI VE İSLAM DİNİ 49

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN
SONA ERİŞİ 81

İKİNCİ BÖLÜM GELECEĞE DAİR

TÜRK DEVRİMİ 111

TÜRKİYE'NİN KURULUŞU 153

TÜRKİYE'NİN GELECEĞİ 191

DİZİN 223

ÖNSÖZ

Norbert Von Bischoff 1930-1932 yılları arasında Türkiye’de Avusturya Büyükelçiliği müsteşarı, 1933 yılında Avusturya Büyükelçisi olarak bulundu. Türkiye’de geçirdiği bu üç yılı hayatının en değerli yılları olarak kabul eden Bischoff bu üç boyunca Türkiye’deki oluşumu dikkatle izledi.

Türkiye’deki sorunlar ve olaylar hakkında kısmen bilgi sahibi olan ve bu nedenle yaşanan tüm gelişimin büyüklüğünden, anlamından ve gerekliliğinden haberdar olmayanları aydınlatmak üzere gözlemlerini, tespitlerini bir araya getirdi.

Bischoff’un değerli gözlemlerinden ve dönemi inceleyen diğer kaynaklardan faydalanarak bu kitabı derlemekten mutluluk duymaktayım.

Necip Azakoğlu
2015, İstanbul

ANADOLU'NUN TARİHİ

Kapadokya'ya giden yol, Yozgat'tan sonra birkaç saat daha dalgalanan buğday tarlalarının arasından geçer. Bu tarlaların ürünü, bir zamanlar Roma İmparatorluğu'nun milyonlarca aç insanını doyururdu. Sarı başaklarla örtülmüş tepeler silsilesi ilerilere doğru uzanır, altın rengindeki gür bitki örtüsü vadi tabanlarına kadar yayılır. Ancak kısa bir süre sonra güneşten kavrulmuş yamaçlardaki başaklar azalır, vadileri kaplayan bitki örtüsü giderek küçülür ve isimsiz bir dere boyunca uzanan dar şeritlere dönüşür.

Belli belirsiz bir arazi eşiği oluşmuş, tahıl ve su kaybolmuştur. Gezginin önünde Anadolu yaylasının bozkırı vardır artık; ufuk çizgisine kadar devam eden, buruk bir teselli verircesine neredeyse mavileşen bozkır. Kısa ömürlerini bir renk ve koku çılgınlığına dönüştüren olağanüstü güzellikteki yaban çiçekleriyle ilkbaharın sadece üç haftası boyunca bezenen bozkır, sonra bütün araziye kavuran, otları yakan ve acımasız ışınları ile toprağı parçalayıp ufalayan güneşin kurbanı olur. Öyle ki, bozkırda yaz fırtınası koptuğu veya sonbahar rüzgârı estiği zaman, dağ gibi toz bulutları yükselir.

İşte bozkır budur; o arazi eşiğinden başlayıp nadiren verimli toprak parçalarıyla kesilerek yüzlerce kilometre bo-

yunca batıya, Ege'nin ve Marmara'nın neminden yararlanan Bitinya ve Misya vadilerine kadar uzanır; yüzlerce kilometre boyunca da güneye, Doğu Akdeniz'in yağmur bulutlarını toplayan Toros ve Amanos Dağları'nın eteklerine kadar iner; doğuya doğru ise sınırsızca devam eder; Anadolu ve Ermenistan'daki dağların üzerinden İran'a kadar yayılır, sonra birden çölleşerek dünya çatısının kuzey tepesinde kümelenir; tüm Orta Asya'yı, Hiva, Buhara, Türkistan ve Tibet'i kaplar, sonra uzak Çin'in derinliklerinde, Moğolistan'ın geniş topraklarında ve Sibiry'a'nın buzlu tundralarında kaybolur.

Göçebelerin ezeli yurdu, çobanlardan ve atlılardan oluşan binlerce göçebe kavmin ebedi beşiği olan bozkır budur. Zamanı gelince güneydeki, doğudaki ve batıdaki yerleşik toplumların ülkelerine zorla giren bu insanlar, eski kültürleri yıkarlar; getirdikleri taze kan, mağlup ettikleri insanların kanı ile kısa süre içinde karışır, kaynaşır. Asya'daki milletler denizinin batıya doğru savrulan son dalgalarından biri, önderlerini Ertuğrul [Gazi] olarak tanıdığımız bir Türk boyudur. İşte bu Türk boyu, Ertuğrul'un oğlu Osman'ın ismini taşıyan bir cihan imparatorluğu kurmuştur.

Dünya tarihinde, bu tür doğum sancıları arasındaki uzun fasılalarda, bozkırın devasa gövdesi derin bir sessizlik içinde kalır. Ve savaşçı göçebe boyları, koyun ve sığır sürülerinin ardından yollara düşerler. Ak veya kara çadırlarını tekrar ne zaman sökeceklerini, yıldızlı göklerin ebedi takvimi gösterir onlara. Çevrelerindeki otlaklar tükenince yazılı olmayan, fakat çok iyi bilinen eski bir yasanın gösterdiği yolları izleyerek bozkırın içindeki yolculuklarına devam ederler.

Göçebelerin yolları birbirinden uzak, yoksul köylerden geçer. Yaslandıkları boz renkli yamaçlardan güçlkle ayırt edilir bu köyler. Yakınlarda insanların barındığı, yakılan te-

kolay olduğu bölgelerde tarım artarken, daha az kazanç sağ-layan sapa yerler önemsenmemiş, hiçbir kısıtlama olmadan Avrupa'dan ithal edilen ürünler karşısında Türk el sanatları ölüme mahkûm edilmiştir. Bu arada yabancı tüccarlar zengin olmuş, Padişah istikrarlı bir gümrük geliri elde etmiş, modern zamanların güvencesiz konforu ile ilk kez tanışan Anadolu halkı ise, maddeten ve manen yoksullaşmıştır. Jön Türk hükümetlerinin de karşı çıktığı, ancak değiştiremediği bu duruma, Batı'nın politik baskısından kendi gücü ile kurtulan, ülkenin tüm zenginlik kaynaklarından yararlanmak suretiyle milli ekonominin yaratılması ilkesini benimseyen genç Türkiye Cumhuriyeti son vermiştir.

Cumhuriyet rejimi, bu alandaki başarının iki temel önkoşulundan, sermayeden ve yetişmiş insan gücünden yoksun olarak bu güç işe başladı. Eskiden Türk ekonomisinin sermaye açığı genellikle yabancı sermaye ile kapatılıyordu; ancak bu kredi kaynağı artık kullanılamıyordu. Kapitalist büyük devletler, Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte Türkiye'ye karşı tavır almışlardı. Yabancı piyasalarda Türkiye'deki yeni rejimin kredisi yoktu. Batı kaçıllaryalarında ve bankalarında Türkiye'nin ekonomik geleceği çok karanlık görölüyordu. Yeni ve belki de daha kötü bir tahakküm altına girmekten çekinen, ülkenin kendi olanakları ile kalkınmayı hedefleyen Türkiye Cumhuriyeti, Batı'nın kredi ambargosunu kaldırmak için hiçbir girişimde bulunmadı.

İnsan faktörü konusu da farklı değildi. İmparatorluk döneminde ülkedeki tüm ekonomik faaliyetleri yabancılara ve Hıristiyan azınlıklara bırakan, bu konuda ne deneyime, ne de geleneğe sahip olan Türkler, şimdi ülkeden uzaklaştırılan Ermenilerin ve Rumların yardımı olmadan, politik nedenlerle bu işlerden uzak tutulan, kendileri de uzak kalmak isteyen

yabancılardan da yardım görmeden, çok kısa bir süre içinde her işin üstesinden gelmek zorundaydılar.

Türk ekonomisinin yeniden yapılandırılmasının, dünyadaki ekonomik düzenin ağır sarsıntılara uğradığı, güvenilir olduğu düşünülen eski bağlantıların artık kalmadığı, devletlerin beklenmedik ekonomik problemlerle karşılaştığı bir zamana rastladığı dikkate alınacak olursa, başlangıçta bazı hataların yapılmış, bazı karışıklıkların yaşanmış olması şaşkınlık uyandırmaz. Burada asıl şaşırtıcı olan husus, ilk acemilik döneminin çok çabuk atlatılabilmesidir; milli Türk ekonomisinin inşa edilmesinin umut vaat eden başlangıç aşamalarında kalmaması, daha Cumhuriyet'in onuncu yılı dolmadan önemli ölçüde gerçekleştirilmiş olmasıdır.

Batı'nın gelişmiş ekonomisini, binlerce çarkı içiçe geçmiş olan kredi mekanizmasını çökerten dünya ekonomik bunalımı, ülkenin ihtiyacını yeterince karşılayan, krize dayanıklı ürünlerini de ihraç eden, yeni gelişen Türk ekonomisini pek fazla etkilememiştir. Türkiye'nin mevcut koşullarda bu kadar kısa bir süre içinde ekonomik yapısını güçlendirebilmesi, son derecede basit birkaç temel ilkeye dayanarak hareket edilmesiyle mümkün olmuştur.

Bu prensiplerin ilki, Türkiye'nin kısmen isteyerek, kısmen de mecbur kalarak aldığı, uluslararası kredi sarmalından uzak durma kararıdır. Cumhuriyet rejiminin bu tutumu, borçlanma politikasının revaçta olduğu yıllarda eleştirilmiş, uluslararası borçlanmanın yol açtığı büyük felaket karşısında ise doğru bulunmuştur. 'Sahip olmadığın parayı harcama!' özdeyişini yansıtan bu ilkeye, Türk finans ve ekonomi politikası şimdiye kadar hep sadık kalmıştır. Bir taraftan paranın az, sermaye ihtiyacının olağanüstü büyük olması, diğer taraftan toplumun ekonomik kalkınmaya hazırlıksız yakalanması, yeterli

bilgi birikimine ve deneyime sahip olmaması, ikinci prensibi belirlemiştir: Özel sektörün kazanç hırsı ile oluşacak kargaşa ortamını, çok tehlikeli olan sermaye ve enerji savurganlığını, kaçınılmaz iflasları önlemek, ekonomik yapılandırmayı zora sokmamak için tüm ekonomik gücün ve zaten yetersiz olan sermayenin tek elde toplanması gerekir, o tekel, devlettir. Devlet, ülkenin tüm ihtiyacını dikkate almak, ivedilik ve olabirlik sıralaması içinde milli ekonomiyi planlamak, modern ekonominin gerektirdiği önkoşulları sağlamakla yükümlüdür.

Sonuç itibariyle Türkiye'deki mevcut şartlar, Türk ekonomi politikasında devletçiliğe ağırlık verilmesini zorunlu kılmıştır; ekonomik ve sosyal gelişim sürecinde Batı ülkelerindeki benzer koşullar da aynı şekilde merkantilist doktrine etkinlik kazandırmıştı. Devletin direkt veya dolaylı olarak tüm sermaye birikimini ve kullanımını sıkı denetim altında tutmasıyla Avrupa'nın liberal kapitalist döneminin aşılacağı umut edilmekte, zihniyeti ve işlevselliği itibariyle merkantilizme çok yakın olan bir tür çağdaş devlet kapitalizmine veya devlet sosyalizmine ulaşılacağı düşünülmektedir.

Türk ekonomisinin yeniden yapılandırılmasındaki temel ilke, milli ekonomik düzenin ülke boyutunda gerçekleştirilmesi, teoride hukuken var olan ulusal birliğin pratikte ekonomi alanında da sağlanmasıdır. Çünkü gelişime elverişli olan, ne var ki ulaşılması neredeyse mümkün olmayan, sadece kendi yerel ihtiyacını karşılayan iç bölgelerin şimdiye kadar ne üretim, ne de tüketim açısından milli ekonomiye katkısı olmuştur. Ancak Cumhuriyet rejiminin hayranlık uyandıran demiryolu politikası ile ülkede ilk kez ekonomik bütünlük yapılandırılmış; on yıl içinde döşenen yüzlerce kilometre rayla mevcut demiryolu hatları birbirine bağlanarak uzatılmış, Orta Anadolu ve Batı Anadolu'dan Küçük Asya kıyılarını çevreleyen dört denize ulaşım sağlanmıştır. Demiryolu ağları

DİZİN

II. Abdülhamit, 82, 83, 84, 91, 94,
99, 100, 130, 131, 138, 172,
177, 195.

II. Mahmut, 82, 94.

III. Selim, 81.

V. Mehmet Reşat, 91, 129.

A

Allenby, 105.

Atatürk; bkz. Mustafa Kemal,

Avusturya, 3, 5, 61, 77, 84, 85, 95,
96, 99, 101, 104, 106, 108, 131,
140.

Ayasofya, 77.

B

Bağdat Demiryolu, 84.

Balfour, 118.

Balkan Savaşı, 95, 101.

Bizans İmparatorluğu, 30, 32, 41,
63.

Bolşevizm, 218.

Bosna-Hersek, 101.

C

Cumhuriyet Halk Partisi, 210, 211,
212.

D

Damat Ferit, 133, 134, 137, 141.

Dumlupınar, 113, 120, 155, 159.

E

Enver, 91, 103, 104, 105, 128, 129.

Ermeniler, 30, 45, 76, 130, 158,
201.

G

Gazali, 70.

Girit, 18, 101.

Gümrü Antlaşması, 117.

H

Habsburg Hanedanı, 55.

Halk Fırkası, 149.

İ

İsmet Paşa (İnönü), 120, 121, 122,
124, 149, 150, 199.

İstanbul, 28, 35, 42, 47, 55, 57, 58,
81, 84, 93, 94, 97, 100, 101,
103, 104, 106, 109, 114, 118,
122, 123, 129, 130, 131, 132,
134, 136, 140, 141, 142, 143,
144, 145, 146, 151, 157, 158,
159, 162, 163, 164, 165, 167,
177, 198.

İtilaf devletleri, 108, 116, 122, 131,
145.

İttifak devletleri, 102, 103.

İttihat ve Terakki, 98.

J

Jön Türkler, 82, 83, 95, 98, 99, 100,
177, 205.

K

Kemalizm, 218.

L

Lloyd George, 118.

Lozan Antlaşması (Konferansı),
121, 122, 201.

M

Metternich, 83.

Mondros Ateşkes Antlaşması, 105,
140.

Mudanya Ateşkes Antlaşması, 120,
145.

Mustafa Kemal, 109, 112, 113,
114, 115, 116, 117, 118, 119,
120, 121, 125, 128, 129, 130,
132, 133, 134, 135, 136, 137,
139, 140, 141, 142, 143, 144,
145, 146, 147, 148, 149, 150,
151, 154, 155, 169, 170, 171,
193, 204, 209, 210, 211, 212,
213.

Musul, 57, 122, 123, 124, 161, 202.

Musul Sorunu, 122, 123.

R

Rıza Şah Pehlevi, 204.

Roma İmparatorluğu, 13, 27, 28,
63, 75, 93.

Romanoff Hanedanı, 61.

Rumlar, 41, 42, 44, 76, 130, 158,
159, 201.

S

Selanik, 57.

Sevr Antlaşması, 106, 116, 117,
118, 119, 121, 192, 200, 202.

Sovyetler Birliği, 197, 198, 200,
201, 202, 203, 206.

Sovyet Rusya, 117, 127, 185, 186,
187, 193, 197, 198, 201, 202,
203, 205, 206.

Sufilik, 70.

Sünni, 70.

Sünni İslam, 68, 78, 90.

Sünni Öğreti, 79.

Ş

Şam, 27, 57, 68, 105.

T

Talat, 91, 128.

Topkapı Sarayı, 82.

Trablusgarp, 101, 103.

U

Uşi Barış Antlaşması, 101.

V

Vahidettin, 128, 129, 139, 148.

Venizelos, 122, 199.

W

Wilson Prensipleri, 140.

Y

Yunan İsyanı, 84.